

Cartea ca instrument de metamorfoză

Rezumat:

Victoria VASILICA

Necesitatea de cunoaștere, progresul au asigurat apariția cărții și tiparului. Autorul încearcă să identifice, în oglinda trecutului, evenimente care ar servi drept persuasivitate în procesul de promovare a cărții și lecturii. Importanța culturii lecturii este orientată către opinia publică și către minimalizarea analfabetismului funcțional, problemă apărută recent. O carte te trimite la alte cărți și, în acest fel, are loc formarea culturii noastre. Biblioteca este cea care poate invoca îndemnuri de a citi și de a păstra valorile umane prin lectură.

Cuvinte-cheie:

carte, tipar, bibliotecă, lectură, istorie, promovare, transformare.

În contextul unei culturi bazată pe tipografie, însăși percepția cărții era fără alternativă și, prin urmare, unilaterală inițial. Necesitatea de cunoaștere, progresul au asigurat apariția cărții și tiparului. Ne întrebăm: când cartea a avut nevoie prima dată de a fi promovată în societate și care erau tendințele de impulsivitate a lecturii?

Cartea devine un element atât de firesc al civilizației, prin răspândirea slujbelor religioase în mediul populației locale. Activitatea de promovare a lecturii, la începuturi, poate fi identificată în activitățile de alcătuire, traducere și copiere a cărților, în „Scriptoria”, fondată de Grigore Țamblac la Mănăstirea Neamț. Moldova, în sec. XIV–mijlocul sec. XVI, era considerată unul

dintre centrele culturii cărții pentru țările ortodoxe din Europa de Sud-Est. Simbolul acestei perioade este „Evangheliarul slavo-grecesc” (1429), executat în paralel în limbile slavonă și greacă de către Gavril Uric.

La mijlocul sec. XVI, are loc organizarea activității tipografice și în aceste condiții își desfășoară activitatea cărturarii Varlaam și Dosoftei. Numeroase însemnări arată că tipăriturile erau donate, fiind necesare serviciului divin și importante pentru a învăța carte. Atributul de carte de învățătură este subliniat în numeroase cazuri pentru „Cazania lui Varlaam”. În 1648, Toader Onaș cu soția, Ana Iștu, dăruiau tipăritura în satul Baica, știind că este „învățătură tuturor creștinilor și lumină a toate cărțile”. În anul 1701, negustorul Filip Scrob dăruia una în Gura Negrii din Munții Apuseni, considerând-o „plină de dulceață sufletească”, cerând preoților și dascălilor ca „pre dânsa cu dragoste să cetiți și să propovăduiți precum să cade, talantul cel luat să-l sporiți, sămânța cuvântului să înmulțiți duminica și la alte sfinte praznice, când va fi poporul strâns”, altminteri „ce folos este de grădina încuiată și fântâna pecetluită, că aceasta-i grădina cu flori sufletești”¹.

Dosoftei a observat nevoia cărților de a fi înțelese de întregul popor român, astfel încât multe titluri ale sale sunt însoțite de sintagma „de înțăles” („Psaltirea slavo-română”, „Molitvenicul”, „Liturgia”). Încă în 1673, când a tipărit „Psaltirea în versuri” la Uniev, Dosoftei mărturisea că a urmărit „să poată trage hirea omului către cetitul ei”.

În acest fel, se observă primele îndemnuri la lectură prin conștientizarea importanței cărții pentru că așa „cum e puterea oțelului în luptă, așa este puterea cuvântului în stat”², spunea Demetrios Phalereus.

O formă interesantă de promovare a cărții găsim la mitropolitul Veniamin Costachi, care spunea în prefața „Vieților sfinților” pe luna septembrie (mănăstirea Neamț, 1807): „Cărțile Lunilor prin sineș să se tipărească,

¹ CHIABURU, Elena. Carte și tipar în Țara Moldovei. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2010 pp. 254-255.

² BIBLIOTECARIИ renumiți din istoria culturii mondiale. Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2017. 44 p.: il. 1 disc optic (CD-ROM): sd., col.; în container, 15 x 15 cm. Cerințe de sistem: Windows 98/2000/XP, 64 Mb hard, Adobe Reader.

adecă tipărintd părinții o carte a unei Luni, să o vândă celor ce vor vrea să le cumpere, dând prețul pentru dânsa ca, cu acela, adecă cu banii aceia Luni să să poată tipări alta, și cu ai aceia alta, și așa până ce să vor sfârși toate ceale șase. Și acum, sfârșindu-să de tipărit Luna lui Septemvrie, primiți-o, prea iubiți cetitori și dați prețul deplin, ca să poată tipări și pre cealealte și le veți lua deplin, nu numai pre ceale șase de la dânsii, ci și pre cealealte care să tipăresc de noi”³. Era o metodă care a favorizat răspândirea cărții în Basarabia, pentru că lectură făceau românii mai mult în străinătate – fiii de boieri –, unde erau școli și biblioteci publice de anvergură, dar mai ales pace.

Alături de biserică apar primele școli, biblioteci, tipografii, edituri și, desigur, primele ediții periodice, care organizează o infrastructură ce promovează activ cartea și lectura. În monografia familiei Șaraga „Strădania a cinci generații”, scrisă de I. Massoff, găsim informații despre gradul de cultură al clasei boierești. Îndeosebi „femeile arătau mai multă aplecare spre lectură”⁴, nu puține dintre ele fiind la curent cu mișcarea literară din Apus. Se citeau mai mult cărți în limba franceză, iar pe următorul loc în acest clasament erau edițiile apărute în limba germană. Promovarea cărții și lecturii se făcea și în cadrul unor saloane literare, care erau organizate într-o atmosferă privată în casele boierilor. Un boier înșelat învinuia un tânăr „cetit”, prezent la astfel de întruniri, că a purtat lungi conversații literare cu nevasta lui, în urma cărora a avut loc adulterul.

La Gimnaziul de băieți din Chișinău funcționa și o bibliotecă. Către 1 ianuarie 1872, bibliotecă de bază număra 30 de titluri și 72 de volume, iar peste patru ani – deja 380 de titluri și 554 de volume, iar bibliotecă secundară – 211 titluri cu 376 de volume⁵.

Bibliotecă Liceului Regional din Chișinău a fost fondată din donațiile de carte făcute de moșierul Karastati în 1834 – 2633 de titluri de carte.⁶

³ GHEORGHITĂ, I. Un veac de la moartea lui Veniamin Costachi. Mănăstirea Neamț, 1946, pp. 113-114.

⁴ MASSOFF, I. Strădania a cinci generații: monografia familiei. București, 1941, pp. 74-75.

⁵ КИШИНЕВСКАЯ 2-я мужская гимназия. Краткий исторический очерк, p. 18.

⁶ НАККО, А. Бессарабская область в историческом, экономическом и статистическом отношении (рукопись). Кишинев, 1879, pp. 151-152.

Începând cu sfârșitul sec. XVIII–începutul sec. XIX, activitatea tipografică ia orientare laică (apar manuale, dicționare, calendare, literatură tradusă).

În perioada anilor 1905–1907, sunt editate abecedarele și manualele lui Gh. Codreanu și M. Ciachir, culegerea de povestiri de L.N. Tolstoi în traducere și „Poezii alese” de V. Alecsandri⁷.

Seismele politice au tulburat mersul bun al lucrurilor și, la fel ca și alte domenii, cultura cărții a fost constrânsă nefiresc. Au fost și avantaje care au venit în același timp cu schimbările timpului. În 1917 are loc Primul Congres al Învățătorilor Moldoveni din Basarabia, în urma căruia se conștientizează necesitatea creării bibliotecilor pedagogice, școlare și pentru popor și a editării manualelor.

Ca urmare a acestor necesități recunoscute și în vâltoarea evenimentelor democratice din anii 1917–1918, încep mai multe acțiuni prin care sunt colectate cărți.

Titlurile din ziarele timpului anunțau frecvent despre colectarea cărților românești: „Cărți pentru Basarabia”, „Dar de la frați”, „Cărți pentru biblioteci”, „Binefăcătorii Basarabiei”; despre primele chioșcuri, librării și biblioteci românești, îndrumând basarabenii la lectură: „Biblioteca învățătorului din Basarabia”, „Ispitiți comorile neamului: cetiți românește”.

Ziarul „Ardealul”, din 3 decembrie 1917, publică Strigarea Comitetului central al ostașilor basarabeni de pe frontul românesc către frații români. În urma acestei acțiuni au fost trimise la Chișinău peste 10 mii de publicații, acestea stând la baza primelor biblioteci românești.

Istoria a demonstrat nu o singură dată eficacitatea societăților patronate de figuri influente și nume sonore. În activitatea de colectare a cărților pentru Basarabia s-au implicat și diverse societăți civile. Impresionantă prin amploare și meticulozitate în organizare a fost donația Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor. Prințesa Alexandrina Gr. Cantacuzino ruga să se numească un bibliotecar dintre sfinții părinți, „care ar avea ca menire să

⁷ MADAN, Ion Constantin. Cartea Moldovei Sovietice. Chișinău: Cartea Moldovenească, [s.a.], pp. 8-9.

strângă în jurul bibliotecii pentru adăpare sufletească pe tot norodul slujitor de carte”⁸. Princesesa Olga Sturza a donat 25.000 de lei pentru procurarea cărților care ar propaga cultura românească în Basarabia. Președinta Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române (S.O.N.F.R.), Zoe Râmniceanu, a donat 12 mii de cărți, călăuzită de aspirația de a organiza biblioteci, crainici purtători de iubire și înfrățire.

Potrivit datelor recensământului din 1926, în Moldova știau carte numai 45% din numărul total al populației. În acest context, a fost lansată o campanie de lichidare a analfabetismului populației cu lozincă: „Jos neștiința de carte!”. Astfel, a avut loc facilitarea procesului de apariție editorială a seriei „Biblioteca pentru puțin cărturari”, care cuprindea scrieri artistice destinate cititorilor cu puțină știință de carte, și a abecedarului pentru vârstnici, „Lumina țăranului.”⁹

Până în anul 1933 a crescut considerabil rețeaua bibliotecilor: de la 11 (în anul 1924) până la 431 în anul de referință.

Pe lângă biblioteci și edituri, presa timpului avea un rol primordial în crearea imaginii pozitive a procesului de lectură și necesitatea de a citi în particular.

Într-o relatare a gazetei „Правда”, 1924, se publica un îndemn la carte: „Că tu știi, iubite frate,/Cine știe astăzi carte/Are parte și-nțelege/Viața-n-treagă ș-a ei lege”, autorul îndemnului fiind un corespondent sătesc, S.C. Tacșî. Peste 60 de procente din tot tirajul cărților scoase în Moldova în anii 1925–1926 constituiau manualele. Editura de Stat, Redacția Gazetei „Plugarul Roș”, Uniunea Scriitorilor Sovietici din Moldova au avut un rol determinant în promovarea cărții. La mijlocul anilor ’30 s-a anunțat un concurs pentru cel mai bun roman, cea mai bună piesă, povestire sau altă creație destinată copiilor. În acest fel a apărut seria de publicații „Biblioteca Școlară”.

⁸ VIERU-IȘAEV, Maria. Biblioteca Municipală din Chișinău, 1877-2002 Ch.: Colograf-Com, 2002, p. 45.

⁹ MADAN, Ion Constantin. Op. cit., pp. 12-16.

Gazeta „Plugarul Roș” a creat, în 1927, o pagină literară unde erau popularizate operele de debut și traduceri ale autorilor moldoveni, sprijinind astfel creativitatea și familiarizând publicul cititor din întreaga țară. Ulterior, această pagină s-a transformat în revista „Moldova literară” (1929)¹⁰. Ar mai fi multe de spus, dar oprim firul narativ cronologic aici.

Desigur că activitățile de promovare a cărții și lecturii au fost diverse și variate în diferite perioade de timp. Importanța culturii lecturii este orientată către opinia publică și către minimalizarea analfabetismului funcțional, problemă apărută recent. O carte te trimite la alte cărți și, în acest fel, are loc formarea culturii noastre.

O poveste tulburătoare și poetică, ce ne face să ne oprim în acest veac al luminii „paradiziace”, în accepție blagiană, pentru a medita la valorile umane, este descrisă în romanul lui Ray Bradbury, „Fahrenheit 451”. Romanul este o parabolă a unei societăți în care valorile ce le cunoaștem au fost răsturnate, în care statul interzice cititul și legiferează arderea cărților. Cetățenii acestei lumi distopice trăiesc într-o indiferență indusă de universul emisiunilor radio și televizate.

Biblioteca este cea care găzduiește, alături de personalități, valorile gândirii umane. Rândurile de rafturi imobile conțin nenumărate fațete ale lumii: lupta ireconciliabilă a ideilor, curiozitatea preocupării științifice, plăcerea frumosului, dobândirea de cunoștințe, divertisment etc.

De obicei, promovarea cărții și a lecturii de către biblioteci se face cu ajutorul proiectelor-programe în care sunt incluse diverse forme și metode. Creativitatea și fantezia bibliotecarului nu are limite și crește permanent, direct proporțional cu consternarea unora: „Dar mai există biblioteci?”, alături de eterna întrebare: „Mai citește lumea în ziua de astăzi?”

Viitorul nu poate fi prezis, dar poate fi creat, iar biblioteca este cea care poate invoca îndemnuri de a citi, de a depăși valurile mediocrității informaționale, de a păstra valorile umane prin lectură.

¹⁰ Ibidem, p. 25